

AIGUA DE CÀNTIR

Lluny de l'onada,
el riu que va i no torna:
aigua de càntir.

MÒNICA MIRÓ VINAIXA, *Hybrida*.

Haiku inspirat en aquest conte.

DIUEN QUE TOT S'OBLLIDA, però s'equivoquen. La Lena fa un sospir i s'ajup per agafar el cabàs amb la roba bruta. Les cames, solcades per un entramat de rierols desendreçats, es dobleguen una mica més i l'esquena es posa dreta. Hi afegeix la peça de sabó, la fusta de rentar estriada, la pala i la banqueta.

—Au, anem —diu al nen, que la segueix. Van cap a la séquia.

El minyó, escardalenc, arrossega els peus balbs. S'atura un moment per agafar per la cua, debades, un llangardaix de color verd llepat que s'exposa al sol sobre un roc burell. La Lena sent que voldria amollar-se a la música de l'aigua, que la bressola i se l'enduu lluny, però s'atura al safareig.

Deixa la banqueta, posa la fusta i treu, del cabàs, uns pantalons del senyor i la peça de sabó. Enfonsa els pantalons a l'aigua del safareig i tanca els ulls i és a ell que sumeix, entre la molsa i les pedres, al fons del riu. Fang, és fang. Rata, és una rata.

Mentre ensabona un camal dels pantalons, mira a la llunyania, muntanya enllà. Si haguessin admès el Genís a escola, ella podria fer més via amb la feina. També li fa companyia, pobrissó. La Lena se'l mira i li somriu, pobre petit, que té una mare vella. Pobre infant, que no pot entendre el món ni podrà fer-ho mai perquè ja va néixer mancat. I ella s'ho retreu, sap que el nen és com és perquè no és fruit de l'amor, sinó de la força. Perquè ella no el volia, pobret seu.

Enfonsa els braços a l'aigua fins als colzes, en treu els pantalons i els deixa sobre la fusta. Es mira les mans resseques d'aigua, de tanta aigua cada dia, aspres i envermellides. El minyó s'entrebanca amb una pedra i cau, però no plora. Només plora a les nits, quan se li arrapa amb calidesa i li demana, digue'm nin meu, mare, i ella l'ha de distreure i parlar-li del mar, del seu mar d'infància, de les tonalitats verdes i blaves de l'aigua salada sota el cel immens de Mallorca i de la seva mare, tan bona i delicada que la Tramuntana, a còpia d'insistir, se l'endugué abans d'hora, un matí d'hivern en què el cel era d'un blau tan pur com no l'havia vist mai.

No el volia pas, no, pobre menut. Ella li parla de l'olor de la sal, de la sorra i de les algues, i li acosta un atuell de terrissa a l'orella perquè li faci sentir el vaivé de les onades, la remor arrossegada del mar, tan diferent del so de rajolí de càntir del riu, que va, però que no torna. Només es tenen l'un a l'altre. Angelet, quan s'agombola entre les seves sines marcides i plora com un nadó amb el mal de dormir, i només es deixa vèncer per la son quan

ella li canta: vou veri vou, vou veri vou... I la seva veu, que mai no ha estat ni dolça ni bonica, s'omple de consciència i esdevé espessa, prenyada de tristor. Cada nit la mateixa cançó: sa riera corre, s'aigua no es mou. I la Lena s'escruix de pensar què se'n farà d'ell, quan ella falti.

Més amunt, al poble, se sent soroll de preparatius. És clar, com és que no hi havia pensat? Torna a ser Sant Joan. El Geniset fa un riu enmig del camí i la Lena li ha de cridar l'atenció. Quantes vegades t'he dit que t'amaguis, que no ho facis a qualsevol lloc? El nen roman dret, amb les cames obertes i la tita fora, i segueix, amb la vista, el regalim del pixum, camí avall. La Lena mira enlaire, al cel vast i indiferent, i es torna a demanar per què. I és que avui tot li costa més. Un altre Sant Joan de soroll i tabola, i ella que només vol continuar amb la seva mica de calma i de serenor. Buida el cubell de roba i l'enfonsa al safareig. Pesa com un mort, i això que només l'ha omplert d'aigua fins a la meitat. S'acosta al caminó i l'aboca sobre els pixats del nen. Que no empudeguin el camí. Que no facin escarafalls ni en puguin dir res, del seu fill, el tarat, el subnormal, el fill de la minyona. Gentalla... Mala ànima se'ls emporti!

—Genís!

La Lena deixa la roba sobre la pedra i s'eixuga les mans a la falda. Baixa un tros de camí i, allà on comença el bosc, li endevina les sabatilles blanques.

—Que no em sents cridar-te?, per què no res-pons? Què fas?, t'amagues?

El nen riu de malícia i la Lena li descobreix un posat del patró, un gest que li fa girar la cara perquè no suporta el record recurrent, i en lloc de foragitar-lo se li fa més viu encara, i torna a sentir el cansament acumulat a les espatlles, el ventijol del vespre i la fredor de l'aigua del riu que li feia passar la inflorescència de cames. I tot d'una aquell so, el xiulet que precedia l'arribada del patró, que va veure acostar-se de besllum, el caminar desvavat de mala ombra, i que la va tornar a mirar com el primer cop, quan la va veure al vestíbul immens de la casa. I ara s'hi recreava, el llavi despenjat i la mirada tèrbola com l'aigua bruta de fang del riu per allà on ell trepitjava, ja sense sabates i mullant-se els pantalons, com si res. I li va llançar, com un insult, tres monedes a l'aigua. La Lena, paralizada de por, no es va agemolir. Caminant de recules, li va preguntar amb veu trèmula: "El puc ajudar en res, senyor?" I ell li va tirar quatre monedes més, als peus. Quan ella, ignorant-li la conducta, es va girar d'esquena per marxar, ell la va escometre i se li va llançar al damunt de bursada, com una bèstia bruta, i la va afonar fins al llot. A rebolcons, la brusa es va esquinçar, els crits foren ofegats pel bramul de l'aigua, i cada cop que ella burlava la grapa de l'animal per treure el cap enfora i respirar, podia sentir, entre el clapoteig, la ranera deficiosa del diable, el seu alè estantís i la punyalada de la seva carn roent, ben endins de l'entranya.

Encara ara ho reviu amb un dolor agut de víscera, com si tot just acabés de succeir. I recorda veure'l allunyar-se sense pressa, enllotat, apujant-se els pan-

talons talment com si acabés de defecar. Ajaguda a la glera, espellifada i atuïda, era incapaç de moure's ni de vessar una sola llàgrima mentre un fil de sang li baixava pel tou de la cama. Quantes hores s'hi va estar, en aquella sonsònia d'aigua de riu? Quant de temps fins que, horroritzada, la va somoure un tragit i ho va treure tot?

Mai més el patró se li va acostar ni la va tornar a mirar a la cara. Ni tan sols quan se li va començar a notar la panxa no li va dir res, ni va mostrar un rastre de vergonya o un vestigi de culpa. I quan tot això tamborinejava dins seu amb la insistència d'una migranya, no se'l podia mirar, no, el Geniset. No el volia, pobret seu.

La Lena neteja els llençols amb fúria. Frega les taques en una lluita d'artells i els deixa reposar, que el sabó penetri endins del teixit. Se sent un lladruc i el nen aixeca el cap, atent, i un segon després torna a mirar la pols del camí amb els ulls buits. Arriben veus d'infants, es deuen haver aplegat a jugar a la plaça del poble. El Genís li diu que se'n va a fer un volt. Petits bàrbars, pensa la Lena, valdria més capguardar-se'n. Però ja sap que no s'hi acostarà, que se'ls mirarà de lluny, amagat, sotjant-los com una bestiola.

—D'acord... Però no triguis a tornar.

Diuen que tot s'oblida, però s'equivoquen. De vegades la Lena es pregunta si va fer bé de posar-li Genís com el seu Genís en un intent de disfressar-ne la llavor corcada. Sovint li ve al cap, i quan el fa present és com si encara hi fos, i fa com si li parlés

i li endevina la resposta. Mai no li ha parlat, al nen, del Genís. Ni tan sols quan li parla de Mallorca. És una cosa que guarda amb zel com va fer aleshores, quan ningú més no coneixia el seu amor arcà. Si pogués fer tornar el temps enrere, abans de sentir el Genís tossir per primer cop, quan creia que el seu amor primerenc havia de durar sempre... Cada vegada que el sentia tossir, a ella se li ensorrava el pit. I quan amb la tos va començar a treure sang i el metge li va dir que no se'n sortiria, ella, que ja ho sabia feia dies, encara no s'ho va voler creure. Dos mesos de cuidar-lo i de pregar Déu —un Déu que fins aleshores a penes havia estat una estampa en una quartilla de cartró— que no se l'endugués; dos mesos d'anar a casa a dormir per deixar-se veure pel pare i de tornar al seu costat l'endemà, abans que sortís el sol, i que va culminar aquell matí de gebre que ell ja no havia volgut obrir els ulls. Li van caure les bosses de les mans i les llimones es van escampar per terra. No m'has esperat, Genís, fou l'últim retret que li va fer. Es va estirar amb ell al llit i va plorar-lo fins que va quedar erma, i en tornar a casa amb els ulls embotornats, es va prendre un got d'aiguardent de la calaixera amb la intenció de gitar-se i dormir com ho feia el pare; d'estabornir tot el seu dolor esgotat.

Estava a punt de pujar les escales que duïen a l'habitació quan se'l va trobar al capdamunt, esperant-la amb els ulls encesos de ràbia, que m'han trucat, Magdalena, que diu que fa més de dos mesos que no vas a instrucció. I abans de deixar-li dir

res ja li havia clavat una bufetada amb tota la mà oberta, i va continuar estossinant-la fins que amb les cames encongides i els braços plegats sobre el cap va sentir un regalim calent davallar-li entre les cuixes com l'última baula de dignitat davant d'aquell home que continuava clavant-li cops de peu, fora de si. Mai no la va deixar explicar-se; no ho vull saber, li deia, no ho vull saber. Era la teva obligació i prou, i aquí no ens en sobren ni cinc. Ja no cal que hi tornis, a estudi.

Magolada i amb el regust de fel encara a la boca, la Lena es va veure reflectida a la cornucòpia de l'entrada i va decidir deixar aquell lloc que un dia havia estat casa seva i que ara li feia basarda, després d'haver-li arrabassat primer la mare i després l'amor.

Fa lliscar la pastilla de sabó per les estovalles molles, tacades de greix i de vi, i amb la pala copeja la roba com si fos l'espina del diable, i tants cops li dona i tan forts, que l'escantella. Per què s'hi ha quedat tant de temps, en aquell poble mesquí on l'atzar l'havia fet anar a petar? Com podien haver-se escolat tants anys de la seva vida, un rere l'altre, sense deixar-se sentir res, ben bé com si fos morta, fins que la desgràcia la va tornar a punxar i encara li va trobar la sang?

I ara tot era patir pel Genís. Des que el patró havia mort el Trau, el vailet no era el mateix. Com si no en tinguessin prou, el nen s'havia tornat poruc i s'havia tancat com una cloïssa. Trobava a faltar el gos, que li infonia coratge. Feia gairebé un any del dia en què a l'amo se li van tornar a girar els ulls,

com al riu, i tot perquè va trobar una tifa al jardí, davant la porta del pati. Va ser llavors que el senyor va cridar el Trau, i nen i gos van comparèixer a l'una. Que va empènyer el cap del gos amb la seva mà gran de bèstia fins que li va fer esclafar amb el musell la merda i va demanar al mosso que li portés allò. A la Lena les cames li van fer figa i va cridar el nen, que li va córrer a la falda. El mosso va sortir amb el rifle, el va donar al senyor, i ell va disparar enlaire i va fer sortir corrents l'animal espavorit, descampat enllà, tot apuntant-lo amb l'arma. Un segon tret del patró, amb el llavi despenjat, i el Genís va deixar la falda de sa mare per llançar-se, per primer cop a la vida, als peus del senyor.

La Lena li pregava que tornés, però el vailet, arrapat a una cama de l'amo —que avançava tot disparant i arrossegava el nen—, cridava el nom del gos i plorava i suplicava que el deixés estar, fins que el malànima es va cansar de jugar i va entrar a l'animal amb un dit de plom. El Genís va deixar-li anar la cama, va sortir corrents allà on era el Trau i s'hi va quedar abraçat fins que ja no es podia distingir a qui pertanyia la sang, encara calenta. I des de llavors tot havia anat a mal borràs. El retard del nen s'havia accentuat, i el seu mutisme, i la mirada perduda.

La Lena acaba d'esbandir els llençols blancs i pensa que li agradarà veure'ls tan nets, estesos sota els rajos de sol; i com si una cosa portés a l'altra, es diu que ja dura massa aquella vida d'esma i li neix del mig del pit el desig de deixar la península

i tornar-se'n a Mallorca amb el nen. Una nova vida vora el mar, sí. I, per primera vegada en anys, la sorprèn un somriure.

Amb tant donar voltes a les coses, se li ha fet tard i arriba l'horabaixa. El Genís ja ha tornat i es queda badant. Què deu pensar... Se senten les veus de la gent del poble que s'acosta a la plaça, que s'engresca. Una última esclatxa de sol es fa fonedissa rere les muntanyes de ponent i els primers petards esclaten, ben a prop d'allí.

La Lena mira el nen i el veu fremir de cap a peus, les mans a les orelles i els ulls immòbils per la por. De seguida se'n senten molts més, de petards. El minyó crida. La Lena vol marxar, però el nen s'ha tirat a terra i espeterneja com si el seu interior hagués esfondrat un mur de contenció. Crida el Trau, i el crida més, i la dona fa mans i mànigues per abraçar-lo, per calmar-lo, tot en va, que el Genís li clava els colzes per desempallegar-se'n, com si acabessin d'abatre el gos al descampat i maldés per anar-lo a trobar. Els petards no s'aturen i el vailet fa esguèlls, perneja com si tingués un atac de malaltia nerviosa, i la Lena, impotent, també crida, prou! Para, Genís, prou!, i ell encara xiscla més fort, esgargamellat, i es mou com un peix que s'ofega, fora de l'aigua. La Lena, ajupida, l'agafa per les espatlles i el sacseja fort, i entre esclat i esclat de pólvora no la veu venir, no, la pala que el vailet ha pres, d'una revolada, i que amb una força impensable li esberla l'angle del front d'un cop sec. El tros de fusta escantellat cau de la mà, petita i oberta, i tot s'atura.

La Lena fa per aixecar-se mentre mira el fill amb la perplexitat de l'incrèdul, i quan, dempeus, es tomba per recolzar-se sobre la pica de pedra, nota tot alhora el dolor punyent al cap i el vertigen del cos que li venç endavant, just abans de sentir-se caure en un llit d'aigua i de veure, amb els ulls molt oberts, el fons del safareig, que li sembla de sorra blanca. Li hauria d'haver ensenyat a resar, pobre nin seu, ara que ja no podrà fer-ho més per ell.

Baixa la fosca i s'instal·la la negra nit, esquitxada d'estels. Ja no en queda res, de la festa, i el soroll ha donat pas a un silenci espantós. El xut estrident d'una òliba fereix l'aire i el Genís, esporuguit, s'acosta buscant l'amanyac de la mare, el confort de les sines càlides que no pot trobar, així, amb ella a bocons. Arreplega un plec de la brusa per l'espatlla i li gronxa el cos enravenat sobre l'aigua, com una barca de canya de riu, i canta la tornada que tan bé coneix, vou veri vou, amb una veu enrogallada i sorda, a penes perceptible, sa riera corre, s'aigua no es mou. Però la Lena no pot sentir res. No, nin, no; no pot, amb tanta aigua per tot arreu, l'aigua que la bressola i se l'enduu ben lluny, ben de pressa, com un rajolí de càntir que va, però que mai no torna.

Aquesta obra ha estat guardonada amb el XIV Premi 7Lletres, 2019, organitzat pel Centre Municipal de Cultura de Cervera i el Consell Comarcal de la Segarra. El jurat estava format per Emili Bayo, Xavier Vidal, Anna Sáez, Ramon Badia i Eloi Planes.

© del text: Susanna Batalla i Duran, 2019
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2020

Sant Salvador, 8 – 25005 Lleida
www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: març de 2020

ISBN: 978-84-1303-168-2

DL: L 83-2020

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

◀ imprès a lleida ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.